

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חֶמְדָּה יָמִים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע **לך לך** תשפ"ב

איך מוצאים את ארץ ישראל?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

הציווי "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אצאך" (בראשית י"ב א), מהדהד לדורות.

הכתוב איננו מסביר איך אברהם (אז אברם) ידע להיכן ללכת, להיכן לפנות? צפונה? דרומה? מזרחה? מערבה?

המדרש אכן מסביר שהמבוכה וחוסר הידיעה, הגבירו עוד יותר את עוצמת הניסיון. וז"ל: "אל הארץ אשר אראך, לא אמר

ליה למקום פלוני זו נסיון בתוך נסיון יש אדם שהולך ואינו יודע לאיזו מקום הוא הולך, מה עשה נטל את כליו ואת אשתו

וילך אברם כאשר דבר אליו" (מדרש תנחומא פרשת לך לך סימן ג).

ועדיין כיצד מצא אברהם את דרכו!

מדרש הגדול (שם) הציע: "אל תהי קורא אראך אלא אראיך, לארץ שעניי בה כל השנה, דכתיב עיני ה' אלהיך בה (דברים

י"א, יב). מיד אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא הריני לפניך, אל המקום שאתה רוצה בו אני הולך".

הסבר זה של המדרש עונה על השאלה למה דווקא לארץ ישראל? אבל לא עונה על השאלה, היכן היא הארץ הזו?!

הרמב"ן (תלמידו של אברהם, שקיים גם הוא בגופו ציווי זה, לפני כשבע מאות וחמישים שנים), מסביר: "היה נודד והולך

מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר, עד שבא אל ארץ כנען ואמר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת, אז נתקיים "אל הארץ אשר

אראך"...ומפני זה אמר "ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי" (להלן כ"ג), כי היה תועה כשה אובד (ע"פ תהילים קי"ט קעו)".

לדברי הרמב"ן, אברהם נדד ותעה בדרכים, בלי שידע את הכיוון הנכון, רק כשהגיע לארץ כנען, בישרו הקב"ה כי זו ארצו של

עם ישראל.

זו גם דעתו של רבנו מיוחס (פרשן קדמון למקרא, מתקופת הראשונים). וז"ל: "אשר אראך. שאני מראה לך ומודיעך, והוא

הוא המדבר לעתיד".

רבי יעקב בעל הטורים (בנו של הרא"ש) מצא רמז מעניין הפותח לנו דרך לתשובה חדשה: "אראך. בגימטריא בעננים (222).

מלמד שהיו העננים הולכים לפניו ומראים לו הדרך".

נציע עתה בדרכו רמז נוסף, המופיע בכתוב ובדברי חז"ל, שהופך את התופעה לסימן קבוע.

חז"ל והראשונים כבר הפנו את תשומת לבנו כי הפתיחה של פרשתנו מופיעה שוב בפתיחה לפרשת העקידה: "וְלָךְ לָךְ אֶל אֶרֶץ

הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהָ שָׁם לְעֵלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ" (בראשית כ"ב ב). כאן יש כיוון "אֶרֶץ הַמִּרְיָה", אבל התשובה לשאלה על

איזה הר, עדיין לא ניתנה. חז"ל מגלים לנו כיצד גילה אברהם את המקום. על הפסוק: "וַיֵּרָא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֵק" (בראשית שם

פסוק ד), מביא המדרש (ורש"י בעקבותיו): "מה ראה? ראה ענן קשור בהר" (בראשית רבה (פרשת וירא) פרשה נו סימן א).

אם כך, נסביר כי כשם שהענן סימן לאברהם אבינו את מקום העקידה, וממילא את מקום המקדש, ומקום יצירתו של אדם

הראשון, כך העננים סימנו לאברהם אבינו את הדרך מחרן לארץ ישראל.

זהו הענן שהיה קשור מעל אוהלה של שרה, זה הענן שליווה את עם ישראל והנחה אותם ביציאת מצרים, זה הענן שירד על

הר סיני, זה הענן שכיסה את המשכן וזה הענן שירד על המקדש בזמן חנוכתו, בימי שלמה המלך (רמב"ן).

זה הענן שאותו מסמלת הסוכה עבורנו כל שנה, זה הענן שאנו מתפללים כי נראה אותו בקרוב שוב קשור על ההר, ומתוך כך

על כל ארץ ישראל, הארץ שעניי ד' בה כל השנה.

לע"י	לע"י	לע"י	לע"י	לע"י
מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	הרב ראובן וחייה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	לע"י מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב. י' בתמוז תשע"ד
לע"י הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	לע"י ר' מאיר וגבי שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	לע"י הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	לע"י מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א	לע"י מר שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב. י' בתמוז תשע"ד
לע"י נועה רבקה בת מלכה ברכה ומשה	לע"י ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	לע"י הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	לע"י מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א	לע"י מר שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב. י' בתמוז תשע"ד
לע"י יחזקאל וגבי חנה צדיק י"א באייר תשע"ו / י"ט בתשרי תשפ"א	לע"י ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	לע"י הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	לע"י מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א	לע"י מר שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב. י' בתמוז תשע"ד
	לע"י הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד			

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל

דין בן המצר בקניית מגרש מאגודה שיתופית ליד מגרש של בן משפחה

'ארץ חמדה גזית' ירושלים / תמוז תשפ"א / תיק מס' 81093

דיינים: הרב יוסף כרמל, הרב אהרן פלדמן, הרב גלעד מינץ

המקרה בקצרה: התובע גר ביישוב מסוים שבשומרון, המגרשים שבישוב הם במעמד של 'בר רשות', ולישוב הסמכות לקבוע מי ישתכן באיזה מגרש. מזכירות הישוב הוציאה למכרז והגרלה שלושה בתים במחיר של 2.8 מיליון ליחידה. התובע טען שכיון שאמו גרה בסמיכות לאחד המגרשים, הרי שיש לו זכות ראשונים לקניית המגרש, ולכן הוא מבקש את הזכות לרכוש אותו בלי הגרלה. הוא טוען שאם יוכל לרכוש את המגרש, הוא יוכל לסייע לאמו, בנוסף יתאפשר לשאר המשפחה להתארח אצלו כשהם יבואו לשבתות ולחגים. בנוסף, הוא יוכל לחבר את החצר שלו ושל אמו ולפתח אותם יותר. לטענתו אנשים אחרים לא ייפגעו משום שהם לא אמורים להיות מעוניינים במגרש זה יותר מאשר במגרש אחר.

פסק הדין: תביעת התובע נדחתה, אך במידה והוא יזכה באחד משלושת המגרשים הוא זכאי לקבל את המגרש הסמוך לבית אמו.

נימוקים בקצרה:

א. האם יש חובה על המוכר למכור ל"מצרן"?

דין בן המצר (או בר מצרא) נותן עדיפות לאדם לרכוש מגרש שצמוד למגרש שלו. מכמה מקורות מוכח שדין בן המצר חל על הקונה ולא על המוכר (לדוגמה רש"י בבא מציעא קח ע"ב), כלומר, לאחר שהקונה זכה במגרש יכול בן המצר לקבל ממנו את המגרש. בנוסף כתב הפרישה (חו"מ קעה, לו) שתקנה זו אינה מחייבת את המוכר כלל, אלא רק את הקונה. אמנם עדיין יש חיוב ממידת חסידות למכור למצרן (רמ"א שם לד, וב"ח).

ב. חיוב גוף ציבורי בדין ד"בר מצרא"

מהציבור מצופה לנהוג לפי כללי הישר והטוב (בית הדין הרבני תיק 5637/כא, ובמאמרו של רון קליינמן בספר שמגר עמ' 469). מאידך כיון שהדבר בא על חשבונם של אנשים אחרים, הרי שבמקרה זה אין לפעול באופן של "לפנים משורת הדין". יש להוסיף לכך את העובדה כי לפי דיני המדינה אין עדיפות ל"מצרן" ולכן מתן עדיפות במכירה למצרן יכולה להיתפס כמעשה לא ישר. ולכן אין לציבור לקיים דין ד"בר מצרא". לאור זאת ברור שאין לישוב הנתבע חיוב מדין "בר מצרא" למכור את המגרש לתובע.

ג. היקף דין "בר מצרא"

בית הדין המשיך ודן בשאלה האם התובע יכול לפנות למי שיזכה במגרש בדרישה שימכור את המגרש לתובע. ישנה מחלוקת האם דין בר מצרא קיים גם בבתיים, או רק בשדות כיון שניתן לחברם ולהפוך אותם ליחידה אחת ממשיית. יש הסוברים שאין כלל דין בר מצרא בבתיים (ספר הישר לרבינו תם, תשובה לב), ואילו יש הסוברים שהוא קיים בתנאי שהבתיים כבר מחוברים (שו"ת רמ"ה, רעג). שיטת הרשב"א (שו"ת הרשב"א ב, קמה) שגם בתיים שאינם מחוברים ממש יש דין בר מצרא בתנאי שניתן לחברם על ידי קיר. השולחן ערוך והרמ"א (חו"מ קעה, נג) הכריעו שיש דין בר מצרא גם בבתיים, אך לא ברור אם פסיקתם מתייחסת דווקא למקרה שבו ניתן לחבר את הבתיים יחד או גם במקרים אחרים. אמנם, מהבית יוסף (אות פא) משמע שדין זה נכון רק כאשר יוכלו להשתמש בשני הבתיים כבית אחד.

במקרה שלנו יש כמה סיבות נוספות שבגללן החליט בית הדין שאין כאן דין בר מצרא:

א. משום שהתובע אינו בעלים של המגרש הצמוד אלא המגרש הצמוד שייך לאמו. בשאלה האם יש דין בר מצרא כאשר המגרש הצמוד שייך לבן משפחה יש מחלוקת בין הראשונים (הנובע מפרשנות הסוגיה בבא מציעא קח - ביני אחי וביני שותפי). לדעת העיטור דין בר מצרא קיים גם כאשר בן משפחה רוכש, אך דעת רוב הראשונים שבמקרה כזה לא חל דין בר מצרא. יתכן שדין זה קיים במקרים שבהם המשפחה מתנהלת כיחידה אחת (מקומות בבית כנסת, או קברים), אז ניתן להגדיר את שימוש המשפחה כשימוש אחד, אך לא במקרה שכל אחד מבני המשפחה מתנהל באופן עצמאי.

ב. כשיש מחסור בבתיים לא נאמר דין בר מצרא לדעת רבים מהפוסקים (דעת רבנו תם שהובאה לעיל, ור"י אור זרוע בבא מציעא, שנט), וכך פסק הרמ"א (חו"מ קעה, מט). אך במקרה זה ישנם בתיים אחרים שלמכירה ולכן נימוק זה אינו רלבנטי.

ג. במקרה שהמוכר עלול להינזק מדין בר מצרא, לא נאמר דין זה. כך עולה מהגמרא (בבא מציעא קח ע"ב). במקרים רבים תוקנו תקנות המבטלות את דינא דבר מצרא (מהרשד"ם חו"מ רצט, ספר הישר לב, ר"י בן זאיית בתשובה בסוף ספר הזכות לרמב"ן), בימינו לא ברור אם ניתן לומר שיש תקנה שמבטלת דין בר מצרא, אמנם, הישוב עלול להינזק באופן ציבורי מכך, ולכן נראה שאין זכות בר מצרא כמו שפסק הרמ"א (חו"מ קעה, כג) שבמקרה שהמוכר עלול להינזק לא תיקנו בר מצרא.

למעבר לפסק הדין

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

חֲמַדַּת שְׁנַת הַשְּׁבַע

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

תלות השמיטה ביוכל והיובל בשמיטה

אחרי הפוגת החגים, נשוב ונעסוק בהיבטים נוספים של השאלה אם חיוב השמיטה בזמן הזה הוא מדאורייתא. בספרא (פרשת בהר) מובאת מחלוקת בין רבי יהודה וחכמים לגבי תלות השמיטה ביוכל. המחלוקת נסובה סביב הפסוק בפרשת בהר:

"וספרת לך שבע שבתות שנים, שבע שנים שבע פעמים, והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה" (ויקרא פרק כה, ח) מהפסוק משמע שהיובל רוכב על גבי השמיטה. היובל אינו אירוע של פעם בחמישים שנה, אלא אירוע שמתרחש אחרי שבע שמיטות. לכן חכמים אומרים שלא מקיימים את היובל אם השמיטה איננה מתקיימת. רבי יהודה דוחה את דבריהם, שהרי הפסוק גם כותב "תשע וארבעים שנה". אמנם היובל אמור להיות חלק ממהלך של שנות שמיטה, אך הוא גם אירוע עצמאי. הוא מבוסס גם על מניין השנים, ללא תלות בשמיטה.

מוסכם על התנאים שהשמיטה איננה תלויה ביוכל. המקור לכך מעניין. לגבי השביעית נאמר: "שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה: ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר:" (ויקרא פרק כה, ג-ד). על פניו אין סיבה להניח שמניין השנים הללו תלוי ביוכל. אך אי-תלות השמיטה ביוכל איננה נלמדת מהפסוק הזה, אלא מהפסוק שהובא לעיל, המתייחס למניין השמיטות עד היובל. הם לומדים מהמילים "והיו לך ימי שבע שבתות השנים" ששנות השמיטה 'יהיו', הן היציבות, שיהיו, בין אם נקיים את היובל ובין אם לאו.

מדוע להסיק את חוסר התלות מתוך הפסוק הזה, ולא מפסוקי השמיטה?

מסתבר שאחרי שהתורה מתארת מערכת בה שנות היובל מורכבות על גבי שנות השמיטה, עולה ההתלבטות אם הציווי הקודם מותנה בכך שכל המערכת עובדת. כאשר מתברר ששנות השמיטה מובילות לשנת היובל, עולה המחשבה שאם השמיטה איננה מובילה ליובל, אין טעם לקיים אותה. על כך הפסוק עונה "והיו לך ימי שבע". שנת השבע תהיה, בכל מקרה. מה שמוסכם על התנאים הוא שהשמיטה איננה תלויה ביוכל. ברם, רבי יהודה הנשיא (דעתו מובאת בירושלמי גיטין פרק ג הלכה ד) דורש פסוק אחר: "וזה דבר השמיטה, שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו" (דברים פרק טו, ב). מוזכרות כאן שתי שמיטות. אחת היא שמיטת כספים, והשנייה היא היובל. כשהיובל נוהג, גם השמיטה נוהגת. כשהיובל אינו נוהג, השמיטה איננה נוהגת.

אם כך, השיטה הסוברת שהשמיטה תלויה ביוכל איננה מבוססת על הפסוקים המחברים את מניין שנות השמיטה עם היובל. מהפסוקים הללו לכל היותר עולה תלות של היובל בשמיטה, לא להיפך. מה שמחבר את השמיטה ליובל הוא גם לא שמיטת הקרקע! מה שמחבר את השמיטה ליובל הוא שמיטת כספים!

המשמעות היא שמבחינת לוח השנים, הגיוני שהיובל יהיה תלוי בשמיטה, אך אין סיבה שהשמיטה תהיה תלויה ביוכל, מבחינת לוח השנים. השמיטה עשויה להיות תלויה ביוכל מבחינת משמעותה החברתית. בעולם בו משחררים את העבדים, בעולם בו משיבים את הקרקעות שנרכשו, בעולם בו פעם ביוכל מבטלים את המעמדות החברתיות (ככל שניתן), סביר שלעיתים תכופות יותר יהיה גם ויתור-שמיטה של החובות. הפערים החברתיים באים לידי ביטוי פעמים רבות במצב החובות הכספיים של כל אדם (האיתנות הפיננסית). אם אין ביטול רחב של המעמדות, אין גם ציווי להשמיט את החובות. מן הדברים לכאורה עולות שלוש שיטות:

רבי יהודה: אין תלות בין שמיטה ויובל.

חכמים: היובל תלוי בשמיטה, השמיטה איננה תלויה ביוכל.

רבי: השמיטה תלויה ביוכל (אין לנו מקור מה הוא סובר על התלות בכיוון ההפוך).

ברם, בעלי התוספות מסבירים שרבי יהודה וחכמים, האומרים שהשמיטה איננה תלויה ביוכל, מסכימים שאם אין חובה לקיים את היובל, גם אין חובה לקיים את השמיטה, כדברי רבי. כוונתם הרבה יותר מצומצמת. אם עם ישראל לא קיימו את היובל, בזמן בו יש חובה לקיים את היובל, חובת השמיטה עדיין קיימת.

ההנחה שברקע היא שאין זה מובן מאליו לקיים את השמיטה אם עם ישראל אינו מקיים את חובות היובל. כלומר, גם בתקופה בה ישנה חובה לקיים את היובל, אם לא עושים זאת, יש מקום למחשבה שלא תהיה חובה לקיים את השמיטה. לכאורה זה נותן את הצד השני לדברי רבי: בעולם בו בפועל אין ביטול של המעמדות (אחת ליובל), בין אם מצווים על כך או לא, אם זה לא מתקיים, האם יש סיבה לנטוש את הקרקע ולהשאיר אותה לכולם? כאשר העם מזלזל באחריות החברתית, האם יש משמעות לכך שכולנו ננטוש את השדות שלנו וכולנו נהנה מהם יחד? למסקנה מוסכם שכל עוד החובה ההלכתית של היובל בעינה, גם חובת שמיטת הקרקע בעינה. אך חכמים התייחסו לאפשרות שהדברים יהיו תלויים זה בזה.

עולה כאן שאלה נוספת. אם עם ישראל אינו מקיים את היובל, האם הם יקיימו את השמיטה? לכאורה התשובה לכך היא שיש הבדל בין השמיטה והיובל. היובל הוא אירוע של מדינה שלמה, ואינו בא לידי ביטוי משמעותי ביחס לאנשים בודדים. השמיטה, לעומת זאת, משפיעה על כולם, אך יש משמעות לקיומה בידי בודדים, גם אם יתר העם אינו מקיים אותה. בחסדי השם, הרושם הוא שמדי שמיטה, יותר ויותר אנשים מעם ישראל מתעניינים במצווה חשובה זו. יהי רצון שבמהרה, לא רק שנתחייב ביובלות, אלא גם שעמנו יתחזק ואף יבחר לקיים את השמיטות והיובלים כהלכתם.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן.

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות.

בין הנושאים המדוברים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון,

מדיניות פסקלית ומוניטרי, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה,

כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב 'שראלי' של מכון ארץ חמדה.

נש"ת במראה הבזק

(מתוך ח"א)

Mexico, Mexico

מקסיקו, מקסיקו
סיון, תש"ן

איסור כניסה לכנסיות ומבואותיהן

שאלה

פעמים רבות אני נוסע לקהילות יהודיות באמריקה הלאטינית וכידוע, ביבשת זו שולטת ההשקפה הדתית-נוצרית. כנסיות מסוגים שונים, מפוזרות על פני כל הארצות. ברצוני לשאול את כבוד הרב: האם מותר להיכנס לכנסיות? האם יש הבדל בין סוגי כנסיות שונות? האם יש הבדל, מבחינת ההלכה, אם נכנסים לביקור או למטרה אחרת? מה דינה של כנסיה שאין בה פסלים? האם מותר להיכנס למבואה של הכנסיה להסתכל בציורים?

תשובה

- א. אסור להיכנס לבית עבודה זרה לביקור או לכל מטרה אחרת.¹
- ב. נחלקו הראשונים, אם הנצרות נחשבת לעבודה זרה. לדעת המאירי, הנוצרים אינם נחשבים כעובדי עבודה זרה², ולדעת הרמב"ם, הנצרות היא עבודה זרה ממש³. בתקופתנו, שרוב מאמיני הדת הנוצרית אינם אדוקים בע"ז שלהם, נראה שאף לשיטת הרמב"ם, אין דינם כעובדי עבודה זרה ממש. אלא, כעובדים בשיתוף⁴. לדעת בעלי התוספות, הגויים אינם מצויים על שיתוף. וכך הכרעת הפוסקים⁵. אעפ"כ נראה שאסור להיכנס לכנסיה מכמה טעמים:
 1. אע"פ שכן נוח אינו מצווה על השיתוף, אין דבר זה משנה באשר לישראל שמצווה על שיתוף. ולגבי ישראל, נחשב גם השיתוף כעובד עבודה זרה ממש⁶.
 2. מה שכתבו הפוסקים, שאין דינם כעובדי עבודה זרה, זה דווקא לגבי האנשים. אך ההולך למקום שבו הם מקטרים, נדבק בטומאה ובסיטרא אחרא⁷.
 3. אסור להיכנס לכנסיה, אפילו שאין בה צלם⁸.
 4. אף למבואה של כנסיה אסור להיכנס⁹. והאיסור חמור יותר כשנכנס בכדי ליהנות מהציורים¹⁰.

- 1 רמב"ם בפירוש המשניות, ע"ז (פרק א', משנה ד'), רשב"א (הובא בטור יו"ד, סימן קמ"ט). ריטב"א (ע"ז, דף י"א, ע"ב) ועוד.
- 2 ב"ק, דף ק"ג, ע"ב. יומא, דף פ"ד. וכ"כ הראי"ה קוק, באיגרת פ"ט: "העיקר כדעת המאירי וכו'".
- 3 רמב"ם בהלכות ע"ז, פ"ט, ה"ד (יש גורסים כנענים אך זה מאימת הצנוורה). וכן בפירוש המשניות, פ"א, מ"ד, בהוצאת מוסד הרב קוק.
- 4 עיין תחומין חלק ט', עמוד 74, מאמר של הרה"ג חיים דוד הלוי.
- 5 סנהדרין, דף ס"ג, ע"ב, תוד"ה אסור, וכ"כ הרא"ש שם. ועיין ר"ן, סוף פ"ק דע"ז. וכ"כ הרמ"א באו"ח, סימן קנ"ו. והש"ך ביו"ד, סימן קנ"א, סק"ז. היעב"ץ במור וקציעה ריש סימן רכ"ד, ועיין פ"ת שו"ע יו"ד, סימן קמ"ז, סק"ב.
- 6 שו"ת בניין ציון ח"א, סימן ס"ג. ולפי טעם זה אין חילוק בין סוגי הכנסיות. ועיין יחוה דעת, חלק ד', סימן מ"ה, בהגהה.
- 7 שו"ת חיים ביד, לגר"ח פאלאג'י, סימן כ"ו.
- 8 שו"ת פרי השדה, ח"ב, סימן ד'. הובא בציץ אליעזר, ח"ד, סימן צ"א.
- 9 עיין רמ"א יו"ד, סימן קמ"ט, ס"ב. ובציץ אליעזר שהובא לעיל.
- 10 שו"ע יו"ד, סימן קל"ט, ס"א.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:

טל שאול בן יפה גדעון בן רחל רבקה רינה בת גרונה נתנה יוסף חילי בן רחל	ניר רפאל בן רחל ברכה חנן הראל הכהן בן דרורה מאירה בת אסתר חוה ראנלה בת פיילא בתוך שאר חולי עם ישראל	ישראל בן רבקה אריה יצחק בן גאולה מרים נטע בת מלכה אילנה בת עליה
---	---	--

לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמה סבג	לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה	לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
--	--	--------------------------------	--	--

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת היידי